

на XV в. ни стават още по-близки, по-осязаемо, отколкото досега се усеща тяхното богато предпренесансово фактическо, идейно и художествено съдържание. Важна предпоставка да се стигне до този ефект е критическият подход при публикацията на текста: за целта са използвани всички преписи, познати в науката.

*Константин Мечев*

REVOLUTION UND LITERATUR.  
Zum Verhältnis von Erbe, Rebellion  
und Literatur,  
Verlag Philipp Reclam jun Leipzig,  
1971, 556 стр.

Научните сътрудници на Централния институт по литературна история при Немската академия на науките в Берлин са имали щастливата идея да издадат том от студии и статии, възникнали по повод симпозиум с основна тема "Образът на революционера в социалистическото общество. Във връзка с основната тема се третираат нашироко въпросите за отношението между революция и литература, за културното и литературното наследство, за обществената функция на художествената литература и др.

В кратките уводни думи се отбелязва, че решаването на тези въпроси има голямо значение и за по-нататъшното развитие на социалистическата литература, на марксистическата литературна теория и естетика.

Отделни статии не образуват системно, цялостно изложение; по-скоро те очертават аспектите на основната тема и имат за предмет отделни, по-конкретни проблеми.

Изяснено е понятието революционер и революция според Маркс и Ленин. От това схващане на класиците авторите на отделните статии се отправят при определяне на образа на революционера в литературата. Усилията на авторите са насочени главно към решаване на проблемите за изграждане образа на революционера както в социалистическото, така и в антагонистическото класово общество.

Сборникът се увеща от работата на Вернер Митенцвай "Образът на революционера в социалистическата литература".

В началото на своята студия авторът изтъква мисълта, че социалистическата литература разкри богато съдържание и жизнен материал и намери своето място в световния литературен процес, като включи в него и образа на революционера. Социалистическата революция не само отстрани всички

пречки, които ограничаваха човека в неговото цялостно развитие, но реши и задачите на цялото човечество. Като се изхожда от ленинската теория за революцията, се подчертава нейното значение за литературата и изкуството. Предмет на социалистическата литература са главно новите обществено-политически форми и отношения. В ръководната роля на работническата класа и на нейната марксистко-ленинска партия се крият съществените условия за развитието на социалистическата литература. Това разбиране на революцията е критерий при изобразяването на революционера в литературата. Но световната социалистическа литература отразява не само образа на революционера, а самата тя се превръща в революционен фактор.

Направен е опит да се очертае образът на революционера от първите социалистически писатели, от писателите на Френската комуна, през Горки и Нексъ до най-ново време. В произведенията на всички тези писатели е възсъздаден художествено новият тип герой, който чрез съвкупността на своите индивидуални черти и творчески способности участва във великото дело на революцията. Революционното съзнание и поведение се изграждат чрез конкретните борби, чието диалектическо проучване ни води не към противопоставяне образа на революционера от миналото на съвременния социалистически човек, както вършат това някои буржоазни критици, а към онзи историко-диалектически континуитет на историческия процес, който спомага за изграждането и утвърждаването на качества като класово съзнание, партийност, твърдост на убежденията и др.

С право се изтъква ролята и значението на съветската литература за формирането и развитието на целокупната социалистическа литература и за развитието на социалистическия реализъм. Приведени са имена на писатели и творби и на литературни образи от редица национални литератури, които продължават да въздействуват за промяна на обществото.

Особено място в студията е определено на Октомврийската социалистическа революция и на нейното преобразуващо въздействие както върху развитието на съветската литература, така и върху развитието на немската пролетарско-революционна литература, на нейните художествено-идейни особености от първите творби на писатели като Ханс Мархвица, Вили Бредел, Адам Шерер и др. през Брехт, Бехер, Ана Зегерс, Хайнрих и Томас Ман до днес.

В анализа на тази литература и на литературата след Отечествената война се подчертава значимостта на темата за труда и образа на революционера. Изводът е, че от диалектиката на различните исторически фази се разкрива континуитетът на революционера в немската литература и отгук

става ясно единството на ранната и съвременната социалистическа литература.

В заключителната част на студията се разглеждат съвременната немска литература, изобразените конфликти, новият начин на мислене и поведение, които трябва да се схващат като етически и естетически проблем, поставен от особените обществени отношения при изграждане на социалистическо общество. Усилията на писатели и литературоведи са насочени към овладяването на „новия предмет“, т. е. на общественото развитие.

Накрая авторът развива и обосновава мисълта, че не е достатъчно само да се изброяват нови процеси, нови човешки отношения, а те трябва да се завоюват и естетически. Социалистическата революция изисква от литературата и изкуството нови пътища, нови методологически методи за разрешаване на проблемите.

Втората статия „Октомврийска революция — културна революция — Ленин (1917—1918)“ от Ньота Тун има за основен проблем Октомврийската революция и културата. Като се отправя от определеното в „Коммунистически манифест“ за „комунистическата революция като най-радикално съксяване с традиционните собственически отношения и . . . същевременно с традиционните идеи“, авторката изтъква, че Октомврийската революция образува същевременно теоретическата основа на най-великата културна революция в човешката история. Тя умело анализира обществено-политическите отношения след революцията, както и положението и отношението на част от творческата интелигенция и привежда схващането на Ленин за социалистическата революция като гигантско културно и творческо дело. Изтъква се значението на издадените декрети (1917—1918) за пресата, учебното дело и др., които спомогнаха да се разгърне широко просветно движение. Създадената ясна представа за работата на културния фронт е важна предпоставка за започващата социалистическа културна революция.

Очертана е картината на културния живот след революцията, която е хаотична, противоречива, но из споровете и извършеното изкристализират два проблемни комплекса: отношението към ръководната роля на партията по въпросите на изкуството и, второ — отношението към художественото наследство.

Обрисван е трудният и противоречив процес на изкристализиране и изграждане на здрава основа на културната политика и правилното отношение към въпросите на изкуството и литературата.

По-нататък в своето изследване авторката, след като очертава противоречивостта в схващанията и дейността в областта на изкуството, се спира на пролеткулта като

етап в културните преобразования и схващания за изкуството. Разкритикувани са идеалистическите схващания за изкуството на Богданов и др., както и споровете върху проблемите за форма и съдържание. Подчертава се решителното разграничение на Ленин от програмата на пролеткулта. Изводът от работата е, че историческият опит утвърди ленинското разбиране, че културата и изкуството могат да се развият само при обществената система на социализма.

Статията на Фритц Мирау „Разговор с наследството. Революционерът и наследството в ранната съветска лирика“ има за изходна позиция при разрешаването на проблема революция — наследство схващането за новия тип биография, на нейния произход от старото и ново отношение към наследството се стига до решението на проблемите на руската лирика. Като анализира особеностите на лириката през 1917 и 1918 г., авторът подчертава, че революцията се явява космическо-надисторическа категория, на която поетът трябва да се подчини. „Дванадесетте“ и „Скити“ на Блок изхождат от тази категория.

Руският революционер от 1917 г. — „скитът“ и наследникът на първичния славянски анархизъм, на Разин, Пугачов и на терористите от „Народна воля“, — бил преодолял според автора и възниква новият тип — биография чрез железната дисциплина на труда и безусловното подчинение на волята на съветския ръководител. Отношението към наследството води към лирическата народна песен, към приказката, градския и селския фолклор и към творчеството на пролетарските поети от 1905 или 1912 г. Тази поезия е имала за предмет конкретни исторически и политически събития и борби срещу врага и контрареволюцията.

Връзката с традицията намира най-ярък израз в поезията на Демян Бедни, където елементи от Некрасов, Пушкин и Крилов се сплитат с елементи от руския фолклор и социалистическата публицистика.

Авторът се спира на противопоставянето Маяковски — Ахматова и на целия спор през първата половина на 20-те години върху стил и форма, съдържание и политическа ангажираност. Мирау обосновава издига поетическата личност и творческо дело на Маяковски като основател на школа, като поет на епохата, защото „беше обединил в себе си жизнените сили на своята епоха в нейната цяла дълбочина и многообразие“ (Бехер).

Статията завършва с извода, че руските лирици имали своя „втори“ образ в руската проза. Блок, Пастернак, Д. Бедни, Есенин, Ахматова и в най-ново време Твардовски подчертавали това. Този процес



на отношение към наследството стига най-високата си точка при Маяковски.

Следващата статия в сборника е „Към изграждане образа на революционера в някои творби на съветската проза. При особено вземане под внимание на диалектиката между социална детерминираност и субективност“ от Роземари Ленцер.

Основното разбиране на авторката за изграждането образа на революционера се свежда към това, че индивидуалността на революционера се оформя под въздействието на движещи сили и противоречия, както и на конкретните изисквания на деня, без това да се схваща механистично. Субективните фактори, като лични чувства и представи, воля и особено светогледни и морални разбирания, се изграждат под въздействието на обществените отношения.

Задачата на съветската литература след Октомври се определя като художествено откриване на образа на революционера. Въз основа на кратък анализ на романи, като „Железният поток“ от Серафимович, „Чапаев“ от Фурманов, „Разгром“ от Фадеев, се прави изводът, че изобразяването на революционера се извършва върху основата на взаимодействието между изискванията на конкретната ситуация и субективната способност, между личното развитие и въздействието на обществените движещи сили. В същия аспект са разглеждани романите „Сог“ от Леонов, „Ден втори“ от Еренбург, „Време, напред!“ от Катаев, „Хидроцентрали“ от Шагинян и др., в които е показан образът на революционера с неговите типични черти.

Все под зрительния ъгъл на основната теза — диалектика между обективна обусловеност и революционна субективност — е анализиран романът „Битка по пътя“ от Г. Николаева, чието действие се развива през 1953—1954 г.

Авторът спира своето внимание както върху съветската литература след 1945 г., в която образът на революционера при дадените условия се отличава с богато многообразие, така и върху революционера през време на научно-техническата революция, когато съзнателността на обединените в едно цяло трудови хора се изявява чрез общодържавни решения на партията и правителството.

Трите статии върху проблеми на съветската литература, написани от немски русисти, представяват ценен влог в съветското литературознание и са от значение за изясняване на някои типологични явления в немската социалистическа литература.

Силва Шленцер разглежда в началото на своята работа „Делото съжителствува с мечтата. Ре-

волюционното и еволюционното в утопичното на немската експресионистична литература“, в исторически план утопията като модел на дадено общество, като картина от живота на една общност.

Като се опира методологически на статията на Ленин „Две утопии“, авторката прави теоретическо разграничаване на утопията като „мечта, която не се базира на обществените сили“. Върху историко-социологическата основа се характеризира немската литература, особено лириката, преди и след Първата световна война, като се изтъкват създадените утопични картини за обществен ред и отношения, без да се предлагат конкретни решения на социалните проблеми. Характерното за утопиите на немските експресионисти се отнася към политическата сфера, превъзможване на войната и най-често към абстрактни представи за всеобщо щастие, за по-добър, хармоничен живот.

Бягството в утопичното се обяснява чрез триетичното преживяване: следвоенно настояще — катастрофа — мечта-рай, като за художествен изказ се прибавя да образи от апокалипсиса. Немските експресионисти са обзети от протест срещу буржоазния свят, страх от катастрофа и копнеж по нещо ново, човечко като извънление. Оттук се обяснява и религиозният образ като средство за извисяване и съдновременно като израз на религиозно, спонтанно и безсилно съвотношение.

Въз основа на анализ на стихотворения от поети като Паул Цех и Хазенклевер авторката прави извода, че не смирение и утеха в отвъдния свят, а призив към протест и мът се необходимо за народа, да се издигне „знамето на свободата“, да се рушат „златните палати, построени от костите на вашите деди“.

Чрез анализ на ранното творчество на Бехер е показано развитието на поета от експресионистично виждане и изобразяване към социалистическото творчество.

С право се изтъква идеалистическото светоразбиране на писателите експресионисти, макар и да се отрича буржоазно-капиталистическият свят с всичките му надстроени явления. Наистина те величат революцията, за тях работникът е брат, „Прометей без светлина“ и той трябва да спаси човечеството, но те имат само предчувствието, че пролетариатът, като освобождава себе си, ще освободи и цялото човечество.

До 1917—1918 г. утопизмът не се превръща в дело, едва след революционната буря и възприемане учението на Маркс и Енгелс поети като Бехер, Брехт и др. снимат „небето на земята“. Но мечтата не бива изключена от социалистическата поезия, тя се превръща в социалистическа перспектива.

Стойността на статията се състои в опита да се преценят идейно-естетическите особености на експресионизма.

Тематично и методологически подобна е статията на Райнхард Вайсбах „Бунт и революция в експресионистичната поезия. Ранната поезия на Бехер в оценката на дневника му от 1950 г.“

Исходната констатация на автора, че големият социалистически национален поет Йоханес Р. Бехер в своето развитие от експресионизъм към социалистически реализъм поезия най-добре онагледява отношението между социалистическа революция и социалистическа литература, е напълно убедителна. Този процес се извършва в два плана: сложните процеси на прехода у Бехер от експресионистически бунтовник към социалистически революционер (1911—1923) и поетическото осмисляне на този процес, което започва на нова степен в творчеството на поета през 1950 г.

Като се отправя от развлията се през 30-те години в социалистическата литература спор за реализма и експресионизма, авторът подчертава, че разрешаването на проблема за изграждането на антифашисткия съюз на писателите и за демократично-революционната традиция в литературата е било от особено значение. Изтъква се също, че развитието на културата и изкуството през ХХ в. при условията на монополистическия капитал има за съюзник буржоазно-хуманистическия реализъм и националния фолклор в колонизалните и зависимите страни. В тази връзка са разгледани въпросите за наследство и съвремие, традиция и актуалност, историзъм и настояще.

Върху широк историко-литературен и естетически план е проследено творческото развитие на поета Бехер и ретроспективно въз основа на дневниците се преценяват факторите — семейна среда, училище, национално-историческа обстановка, — които са въздействували върху изграждането на светопонятието на поета. Проникновено и задълбочено е изяснен трудният и противоречив процес от лирическа субективност и субективни идеализъм към пролетарско-революционна поезия под влияние на големите обществено-политически събития в края на Първата световна война.

Изтъква се също, че Бехер винаги се е стремил да постигне единство между поет и революционер, макар че в началния период на своето творчество си служи с модерни художествени средства и едва след 1917 г. неговата поезия приема все по-ясно очертан политически характер и социалистическа насоченост. С право се отбелязва, че Октомврийската революция и младата съветска лирика и политическите събития в Германия засилват реалистическо-революционни черти на поезията му. Сега именно се извършва преломът в неговото развитие

от бунтовник към съзнателен революционер и той приветства Октомврийската революция със стихотворението „Привет на немския поет до Руската федеративна съветска република“ (1919).

Задача на следващата статия от сборника „Творческият и излишният човек. Тема на спора върху предмета и функцията на революционната литература“ от Дитер Шленцет е изясняването на някои страни от сложния комплекс: взаимоотношения между предмет и функции на художествената литература. Като изхожда от идеите и оценките на Ленин в „Партийна организация и партийна литература“ и от някои схващания на Горки за литературата, авторът определя задачите и обществената функция на литературата и нейната специфична роля в класовата борба. След Октомврийската революция основните задачи и функции на литературата стоят в тясна зависимост от историческия процес, от организираната и преобразуваща сила на масите и от социалистическите производствени отношения. Докато в буржоазното общество творческата личност е потисната, ограничена и „излишна“, защото там владееят принципът „разрушение на личността“, индивидуализъм, nihilism, безнадеждност, то социалистическата литература си поставя задачата да организира революционното самосъзнание и чрез революционизиране на масите да се разкрие перспективата за осъществяване на човека в неговата цялост. Така само може да се ликвидира „излишният човек“.

Като анализира „Размишления на един политически човек“ от Томас Ман, където функцията на изкуството се схваща като „критика на живота“, но не nihilistическа критика, а като повишаване на самочувството, като подбуда към живот, то според автора функциите на изкуството получават нови акценти, и то в посока на съзнанието, че основа на художествената дейност е разгръщането на възможностите на човека за обществена дейност.

По-нататък проблемът за предмета и функциите на литературата се разглеждат на фона на литературния процес в Германия през 20-те години, когато социалистическата литература се насочва към промяна на обществото, когато организираната сила на писателите се схваща като необходимост. В борбата срещу капитализма литературата приема нови критични и конструктивни функции, като се установява зависимост между адресанта, функцията и предмета на социалистическата литература. Образът на „борещия се човек“ приема нови черти, почерпени из класовата борба, и той не се чувства „излишен“ и безпомощен.

В следващата глава на студията авторът, като се отправя от редица изказвания, статии и др. на Ана Зегерс, както и от някои



нейни художествени творби, разглежда проблема за творческия човек като образ в социалистическата литература, който се изяснява с високо достойнство и с копнеж за самосъществуване. В този аспект се интерпретират романите на Зегерс „Доверие“ и „Решение“, основна тема на които е отношението на човека към проблемите на нашето съвремие.

Авторът завършва своите мисли и доводи за задачите на социалистическата литература, като разкрива въз основа на партийни документи и решения перспективата за социалистическата литература в ГДР, варна на ленинските принципи за партийност, за организация и колективност в художественото творчество.

Проблемът, който Дитер Шилер си поставя в своята работа „Всекидневие и история. Към изграждане на революционно поведение в литературата“, се разглежда въз основа на художествени произведения от социалистическата литература в ГДР. В капиталистическото общество индивид и общество се намират в антагонистическо противоречие, личните интереси, стремежи и действия са в противоречие с обществото като цяло.

Докато в западногерманското всекидневие действа цяла мрежа от зависимости и се извършва разрушение на човешката личност и на нейните творчески колективни отношения, то в социалистическото общество мисленето и действията на отделния човек, социалистическите отношения като обкръжение, се утвърждават чрез въздействието на съзидателния обществен труд, чрез мирогледната съзнателност и културната активност на всички.

Основният проблем за революционното отношение към всекидневното се разглежда по-нататък от автора в борба срещу мистифицирането на всекидневие и история. Като анализира драмата „Майка“ от Брехт (по романа на М. Горки), авторът стига до извода, че в пролетарско-революционната литература се налага понятието за пролетарското всекидневие, което се характеризира чрез непосредствената действителност на остри класови борби на пролетариата. В тази борба се изграждат нови чувства на солидарност и на политическа съзнателност.

Същият проблем се тълкува на нов етап от развитието на немската литература, когато историческият процес се проявява във всекидневните отношения, в малките и големите действия на конкретни хора през време на фашизма. В този аспект се тълкуват романите на Ана Зегерс „Спасение“ и „Седмият кръст“, в които проблемът за всекидневие и историзъм, за отношението между историческо съдържание на епохата и борбата срещу немския хитлеризъм като епическо изобразяване става централен.

Писателката показва, че всекидневното не стои до историята, а е действителност на историята. Всекидневното на революцията е самата революция; то показва какво тя може да постигне. Така историята става понятна като конкретно взаимодействие между хора и класи.

Изтъква се с право, че в социалистическото общество няма противопоставяне на всекидневие и история, а покриването между лични и обществени интереси е реално. Противоречията нямат антагонистически характер, а произтичат от борбата между социализъм и империализъм, като главна форма на международната класова борба. Оттук произтича една сложна и естетически трудна задача на литературното творчество, а именно да се изобразят определящите черти и качества на новия човек-творец.

В края на статията се анализират редица творби от най-новата немска социалистическа литература и се сочат нови перспективи за нейното развитие при решаване на проблемите на научно-техническия прогрес, като се отбелязва, че революционното поведение все повече ще се променя под влияние на общия исторически процес, а революционната етика ще се повишава чрез организираността на всеобщия напредък.

Ингеборг Мюнц-Кьонен поставя в своята статия „Процесът на едно ново изкуство и овладяването на неговия предмет. Към изграждане образа на революционера днес в телевизионната драма“ интересен проблем за разрешение. Най-напред тя спира вниманието ни върху възникването и развитието на телевизионната драма; при новите социалистически отношения в ГДР през 60-те години и споровете върху особеностите на този жанр. Целият комплекс от размисления е интересен от гледище на взаимодействието между масов зритель и предлагано драматическо изкуство.

Според авторката в основата на телевизионното изкуство лежи необходимостта да се оцени всекидневното съзнание, собственият практически опит. Личното се явява във форма на обществено значимото. Обществението изисквания стават важни за телевизията едва тогава, когато те са станали или могат да станат масов проблем. Телевизионното драматическо изкуство е актуално и интересно, когато практически нерешени проблеми навлизат в общественото съзнание.

Методите на работа се определят според авторката от принципите за партийност и народност, които са критерий за изкуството на социалистическия реализъм. В телевизията революционният характер на епохата се отразява в образа на новия човек-революционер, който се бори за обществено дело от голям размер. С право се подчер-



тава, че развитието на обществените условия поставят нови въпроси на естетиката, което особено се отнася за диалектиката между личност и общество, субект и обект, отношение между действителност и възможност, традиция и новаторство.

Авторката анализира някои телевизионни цикли, чиито теми са процесите, които се извършват в икономиката, науката и техниката през втората половина на 60-те години. Върху този фон са показани революционното поведение и съзнание на новия човек и неговите конфликти, като се подчертава, че перспективата на бъдещето се определя от степента на овладяване на сложното днес. Реалното отношение между настояще и бъдеще е съществен белег на всички опити да се създадат високохудожествени и убедителни телевизионни драми. Особено важно е разбирането, че естетическото поставяне на идеала тук не е просто транспониране на изпълними желания и представи в бъдещето, но те стават продуктивни в действителността само като възможност да се осъществят някои черти на социалистически човек.

Накрая се прави изводът, че новият етап, който телевизията въведе в развитието на съвременната литература в ГДР, е бил същевременно и връхна точка в историята на младото телевизионно изкуство. Това изкуство не само е допринесло за осъществяване на континуитета в литературното развитие, но и предлага методически подход, който подпомага едно диалектическо продължение над вече осъщественото ниво.

Като информация заслужава внимание кратката статия на Верниер Банер „Революция и революционно съзнание в съвременната кубинска литература“. Изходна мисъл на автора е, че съвременната латиноамериканска литература притежава подчертан обществен акцент и че значителни епически и лирически творби разкриват ясно изразено революционно съзнание. Тази особеност на литературата се извежда от борбите срещу американския империализъм. Друга особеност на латиноамериканската литература е усилията да се разобличават и отхвърлят пагубните империалистически влияния и да се разкрият социалните мащабни на кубинската революция.

За развитието на културата и литературата в Куба след победата на революцията са допринесли редица реформи, като ликвидиране на неграмотността, образователната реформа, създаването на многобройни издателства, списания, културни институти и др. Немалко значение придобива сега и въпросът за културното наследство, който при новите условия получава ново съдържание и решение.

Авторът разглежда редица творби — романи и драми, — които третират тематиката на съпротивата. С новите революционни

промени в литературата и изкуството навлизат революционни образи, както и проблемите за расизма и социалните борби. Художествените решения на тези проблеми допринасят за изграждането и утвърждаването на историческо съзнание и мислене.

С право се изтъква значението на поета като Пабло Неруда, Николас Гилън и др. за развитието и обогатяването на младата кубинска социалистическа литература, за свързването на богатия фолклор със социалистическите проблеми. Под тяхно влияние се развива голяма част от по-младото поколение кубински лирици.

Статията завършва с извода, че в днешната кубинска литература се изявява не само определено революционно съзнание в борбата срещу империализма, но също и в овладяването на проблемите на строящия се социализъм. Макар че се разглежда една по-далечна национална литература, работата покрай своя информационен характер по същество се обяснява с общата проблематика на другите статии в разглеждания сборник.

Към комплексната тема за културното наследство спада работата „Към понятието за наследство в теорията на Ленин за културата“ от Манфред Науман.

Авторът очертава ленинското схващане за културното наследство и културната политика, като се отправя от идеите, развити в „Партийна организация и партийна литература“, „Материализъм и емпириокритицизъм“ и др. Той изтъква, че борбата за създаване на социалистическа култура включва преди и след революцията идейната борба срещу две течения: срещу разбирането за културата и културната политика на десния реформизъм и с лявото революционерство, което застъпва схващането, че за изграждането на пролетарска култура „закономерното по-нататъшно развитие“ на досегашната култура било вредно. Разглеждана е върху широк план борбата на Ленин срещу „икономистите“ и реформистите в Русия, както и срещу бакунистите. Изтъква се, че историята е потвърдила правилността на ленинската концепция за социалистическа култура.

Авторът критикува буржоазната идеология от позициите на марксизма-ленинизма, разглежда критически Ницше и неговата философия и изтъква, че буржоазната идеология митологизира, ирационализира историческия процес, който се явява за човека като нещо безсмислено, враждебно. В понятията като народ, демокрация, свобода, справедливост и до днес се влагат съдържания, за да се използват в борбата срещу революционната работническа класа, срещу социалистическата общност и национално-освободителните движения.

Съвсем правилно се подчертава, че всеобщата криза на буржоазната идеология намери специално изразна форма в отно-

действието си към „Новата левица“, създадена в капиталистическите страни през 60-те години. Особено внимание заслужава идеологическият спор с Маркузе, чиито схващания се оказват не само идеологическа, но дори съвсем „осезаема“ агресия срещу социалистическата култура.

Като заключение авторът извежда мисълта, че „закономерното продължение“ на хуманистичната култура от работническата класа не се отразява само в теорията, а е също така реалност на процеса, който въз основа на социалистическото общество се осъществява практически.

Статията на Карлхайнц Барк „Очакване на революцията и критика на литературата. Към критика на идеологията на Новата левица“ е актуална, защото има за предмет идеологията и политическите прояви на противокапиталистическото опозиционно движение „Нова левица“ в монополистическите страни в началото на 60-те години. Това хетерогенно движение обхваща главно студенти и интелектуалци и се изразява в антикапиталистически бунт и е симптом на вътрешна криза на империалистическата система. Идеологическите водачи на „Новата левица“ се опитват да поставят студенти и интелектуалци в опозиция срещу социалистическите страни. На това движение е присъщ еклектизъм; неговата идеология не е нищо друго освен една амалгама от различни идеалистически влияния. Движението се превърна в застъпник на възкресяването на троцкизма и на стари и нови отклонения от марксизма с претенция за творческа преработка и допълнение на марксизма.

Късният капитализъм, се отбелязва в статията, се характеризира със засилване на пролетаризирането и политизирането на интелигенцията вследствие превръщането на производителните сили в обществени и на широкото приложение на науката и техниката. Маркузе и други теоретици на „Новата левица“, като изхождат от това обществено състояние, изграждат погрешното схващане, че интелигенцията, а не работническата класа, е ръководната сила на революцията. В този пункт теорията на „Новата левица“ се досяга с ревизионистичните тенденции сред работническото движение.

Характерно за идеологията на „Новата левица“ е, че очакването на революцията остава утопично, защото тя изхожда от погрешното схващане, че културната революция разрешава в края на краищата революционните обещания. Вместо политическа класова борба и развитие на съответно класово съзнание се проповядва културна революция.

Проникването на левореволюционни разбирания е най-трайно в естетиката и особено в литературната теория и практика. Обяснението е, че протестното движение започна

най-напред в институтите за обществени науки, които трябваше да осигурят идеологическото класово господство на буржоазията. „Левицата“ разви схващането, че капитализмът бил наистина икономически силен, но неговата надстройка била остаряла и ето защо можела лесно да бъде сменена. Но това разбиране се оказа също погрешно.

Дискусията върху теорията за базис — надстройка сред „Новата левица“ е от значение за критиката на нейната рецепция на марксизма, защото „Левицата“ прогласи света, че това било актуално ново откритие, а в същност възкресяване на вулгарния материализъм, троцкизма и протектукта.

Централен въпрос в споровете на Запад е обществената роля на писателя и функцията на литературата. Както „Новата левица“, така и теоретикът на „Третият свят“ Енценсбергер стигат до абсурдната теза за смъртта на литературата, за нейното безсилие. „При нашето положение на художествените произведения не може да се припише съществена обществена функция“, пише Енценсбергер. „Новата левица“ отрича на социалистическата литература всякаква революционна функция, а към културното наследство се отнася с безперспективен фатализъм.

Друга особеност на „Левицата“ е естетизирането на политиката, като принципът „изкуство за изкуството“, който тя отрича, се превръща в програма за „бунта за самия бунт“. Изискването литературата да изразява спонтанна непосредственост кореспондира с политическите убеждения на някои от „Левицата“, че революционната борба може да се организира без теория.

Статията информира за различните насоки и аспекти в съвременната западноевропейска литература и естетика и за упражнената върху тях марксистическа критика.

Сборникът от студии завършва с работата на проф. Вернер Митенцвай „Революция и реформа в западногерманската драма“.

Като обрат в западногерманската драматургия авторът отбелязва сезона 1963—1964, когато се поставят драми от известните писатели като Петер Вайс, Ролф Хохут, Мартин Валзер, Гюнтер Грас, Хайнар Кипхард, които са „пробив на западногерманския театър към международно ниво“ и поставят въпроса, как човекът в напълно отчуждаващия го свят на империализма може да си възвърне свободата да действа и да взема решения. Тези драми упражняват критика на господстващата класа, носят белези на агиттеатър, на нов стил, на нова театрална техника и са известни под името „документален театър“.

Разрасналото се протестно движение на работническата младеж и студенти през 1968 г. във Франция и Германската федерална



република доведе до обкръване на някои от идеолозите, защото главите им бяха пълни с противоположни идеи и схващания заети от Маркс, Енгелс, Ленин, Троцки, Бакунин, Мас, Маркузе и др. То беше наистина насочено срещу образователната система и войната във Виетнам, но и срещу цялата капиталистическа система.

Върху основата на изострената класова борба в края на 60-те и началото на 70-те години се появиха драми като „Троцки в изгнание“ от Петер Вайс, „Разпитът в Хавана“ от Еиценсбергер и др., които в политическо и естетическо отношение са различни, но бележат нова фаза в развитието на западногерманската драма. Във връзка с протестното движение възникнаха нови художествени средства, които същевременно се употребяваха като нови революционни форми на борба. Възникна така нареченият уличен театър, като улицата стана главно театрално поле и програма и се свързва с революционните традиции на агитпропския театър от 20-те и 30-те години. Но докато агитпропският театър имаше здрава основа в организациите на работническата класа, то през 1968 г. такава липсваше.

Но през 1968 г. се забелязва и едно антипозиционно направление в западногерманската драма, застъпено от Гюнтер Грас и Петер Хандке. Очехката за Грас е, че той преминава на страната на десните, що се отнася до неговите политически и естетически разбирания.

В началото на 70-те години Еиценсбергер създава драмата „Разпитът в Хавана“, най-добрата теория в ГФР срещу империализма. В същност това е документална драма с висока художествена стойност и театрални достойнства, като за основа на драматургическото действие е послужил опитът за контрареволуция в Куба. Духовната физиономия на мъжете от „Разпитът в Хавана“ се очертава не от екзотичния ландшафт, а от острата класова борба. Същата драма е поставена в ГДР (Берлин) с успех.

По същото време, когато се играе „Разпитът в Хавана“, в ГФР се представя драмата на Петер Вайс „Троцки в изгнание“, която беше посрещната от марксистката критика с отрицание. Драмата възниква по време на международното съвещание на комунистическите и работническите партии в Москва (1969) и когато се разработи стратегията за борба на революционните сили. Изборът на момента и сюжета, изтъква Митенцвай, дава основание за разглеждане на драмата като контраконцепция.

Драматичното действие се изгражда върху отделни моменти от живота на Троцки от Октомврийската революция до емигрирането му в Мексико. Творческото намерение на Вайс е било да представи Троцки като човек на „перманентната революция“, като действителен вожд на „световната революция“.

Ето защо Ленин е представен на заден план, като непогрешим мислител, докато Троцки се явява като противоречив трагически революционер, посветил живота си на „незавършената революция“.

Изводът от подробния анализ на драмата според автора на студията е, че драмата се прещенява като възможност да се използва за целите на антикомунизма.

В съвременната западногерманска драматургия особено място заема оригиналната драма „Толер“ от Танкред Дорст, която има за предмет събитията от времето на Баварската съветска република през 1919 г. Средното на действието образуват животът, борбата и съдбата на поета Ернст Толер, чиято съдба сама по себе си е драматична. По край Толер на сцената са показани исторически лица, чийто живот и действия са интересни, противоречиви. Личността и съдбата на Толер възбудят творческото възбуждане на автора и той го възсъздава под ъгъла на диалектичното виждане: историзъм — актуалност, а драматическото развитие и конфликтност се насочват към въпроса за революционен терор или мирна революция.

В пиесата са поставени за разрешение въпросите за отношението между отделния революционер и трудовите маси, интелекцията и работническата класа, за партията като революционен авангард, но те не образуват проблемно средище на действието, отгук и слабото въздействие на актуалния сюжет. Въпреки тези слабости драмата остава като оригинална и показателна за съвременната западногерманска драматургия.

В заключение авторът на студията отбелязва, че през 60-те години мирогледният и естетическият профил на западногерманската драматургия се е променял многократно. Но като най-важно събитие се изтъква формирането на прогресивна общественокритическа група от драматурзи, които поставят на преден план изискването за социални промени и обществено-политическа свобода, които експериментират и творят, спорят и променят западногерманския театър в неговата мирогледна и естетическа същина.

Сборникът, макар че обхваща цяла поредица отделни работи, третиращи различни проблеми, но обединени тематически и методологически от основната тема „Революция и литература“, представлява несъмнено значителен влог в марксистката теория на литературата и естетиката.

Всички работи са написани задълбочено и компетентно от позиции на маркс-ленинската теория. В острата борба срещу буржоазната идеология и опитите за извращение на марксистката философия и литературна теория тези студии са сигурно бойно и идейно оръжие в утвърждаване на правилността и научната сила на марксизма-ленинизма.

Стефан Ив. Станчев